

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ԽՂՃՄՏԱՆՔԸ

«Ո՞րչափ եւս առաւել արիւնն Քրիստոսի, որ ի ձեռն Հոգւոյն յալիսեմականի մասոյց զանձն անարատ պատարագ Աստուծոյ, սրբեցէ զսիրդ մտաց ձերոց ի մեռելոցի գործոց անսի՛ պատեց զԱստուած կենդանի» (ԵԲՐ. Թ. 14) :

Հին Ուխտի օրէնքով, ցուրերուն և նոխաղներուն արեան և երինջներուն մոխրին սրտկումով՝ պղծեալները կը սրբուէին։ Երարայեցոց Թուղթին հեղինակը, ասիկա իր աշխին առջև ունենալով, Քրիստոսի արեան աստուծութիւնը և փրկարար դերը բացատրելու համար կ'ըսէ. «Հապա որչափ տւելի Քրիստոսի արիւնը, որ յալիսեմական հոգիին ձեռնով Իր անձը անարատ պատարագ մասոյց Աստուծոյ, պիտի սրբէ ձեր խղմանքը մեռած գործերէ, կենդանի Աստուծոյ պատեցելու համար» :

Այս խոսքը երկու կարևոր իրողութիւններ կը մատնանշէ։ Մէկը այն է թէ այս աշխարհի մեռած գործերով խղմտանքը կրնայ պղծուիլ, իսկ միւսը՝ թէ Յիսուս Քրիստոսի արիւնը կարող է մեր խղմտանքը սրբել բոլոր ապականութիւններէ և մեզ առաջնորդել կենդանի Աստուծոյ պաշտե-

լու։ Կրօնքը խղմտանքի հետ սերտ աղերս ունի, մանաւանդ Քրիստոսնէութիւնը հաւատացեալներէն կը պահանջէ ունենալ մաքուր ու ամբիւ խղմտանք, ինչպէս Պողոս առաքեալ ի միջի այլոց կ'ըսէ Տիմոթէոսին. «Եւ ունենաւ հաւատք ու մաքուր խղմանք» (Ա. Տիմ. Ա. 19)։ Քանզի առանց մաքուր խղմտանքի կարելի չէ ապրիլ քրիստոնէական կեանքը։

Ա. — Խնջ է խղմանքը. — Խղմտանքը մեր բնաւորութեանը մէջ գրուած հոգեկան այն ընդոժին կարողութիւնն է, որով կը գանազանենք շիտակը սխալէն, բարին՝ չարէն, օգտակարը՝ վնասակարէն, իրականը՝ կեղծէն և աստուածահաճոյ արարքը՝ մարդահաճոյ արարքներէն։ Ինչպէս ականջը ձայնը կը լսէ և աչքը առարկաները կը տեսնէ, նմանապէս խղմտանքը կը զգայ մարդու մը արարքներուն բարի կամ չար, շիտակ և կամ սխալ ըլլալը։ Մարդկային ամէն էակ ունի այս խղմտանքը։ Հետեւաբար խրաքանչիւր ոք կարող է բարին ընտրել և չարէն խորշիլ, եթէ կամի և եթէ հաւատարիմ մնայ իր ողջամիտ դատողութեան և ապրի ըստ այնմ կեանքի գոյամարտին մէջ։

Ըստ «Ինքնօգնութիւն» գրքի հեղինակ Սկոթիայի Սամուէլ Մալլիքի, «խղմանքը մարդկային հոգիի յասուկ կարողութիւն մըն է, զոր կրնանք կրօնական բնագոյն կոչել»։ Անիկա, որպէս արդարութեան լաւագոյն պաշտօնեայ, լմարդուս վստահելի առաջ-

յատկացներ 100,000 Անգլ. Ոսկիի զուտար մը, մէկ երրորդը Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքարանին բաժին ինկած ծախքին, յիշեալ Տաճարի վերանորոգութեանը մէջ։ Բնաւ չենք տարակուսիր թէ Սփիւռքի միւս կեդրոններուն մէջ ևս, երբ յանուն Երուսաղէմի՝ բայց մանաւանդ Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան դիմուի մեր բարեկրօն և իր սրբութիւններուն նկատմամբ պաշտամունք ունեցող հարազատներուն, անոնք պիտի գիտնան բանալ իրենց սիրտերը, նիւթական այս նուիրաբերման մէջ, վճարելու համար հոգեւորաբար իրենց կրօնի այս աշխարհամատուռ կոթողին, որ մայրն է քրիստոնէական բոլոր եկեղեցիներուն։

Լաւ սկզբնաւորութիւն մը, ինչպէս կ'ըսէ առաժը, լաւագոյն վերջաւորութեան մը հաւաստիքն է։ Աղօթները ի սրտէ որ եկեղեցական և ազգային այս ձեռնարկը, շնորհիւ մեր Ժողովուրդի ամենաժանօթ նուիրաբերման, յաջողութեամբ պսակուի, և ասիկա նախ ի փառս Աստուծոյ և ապա ի պարծանս և ի վայելումն մեր հոգեւանդ և եկեղեցանուէր Ժողովուրդին։

նորոգն է ու խրատատուն: Աստուած է որ դրած է զայն մեր հոգիներուն մէջ: Անգլիացի բանաստեղծ Լորա Պայրըն կ'ըսէ. «Մարդկային խղմմանքը Աստուծոյ պատգամախօսն է»:

Ժան Ժազ Ռուսոյի տեսութեամբ, «բանականութիւնը կրնայ մեզ խաբել, սակայն խղմմանքը ոչ երբեք»: Իսկ Գերմանացի հեղինակ Լաֆաթըր կ'աւելցնէ. «Խղմմանքը աւելի իմաստուն է քան գիտութիւնը»: Չյանգիմանուելու համար խղմմանքէն՝ անոր հնազանդիլ պէտք է: Սովորաւոր կ'արտայայտուի այս ուղղութեամբ հետեւել բառերով. «Համոզուած եմ քեզնի կրնար լաւագոյն կեանք մը ապրիլ առանց լաւագոյն փնտելու եւ ոչ ալ աւելի հաճելի ըլլալ՝ առանց բարի խղմմանքի մը ունենալու»: Որովհետեւ, ինչպէս Ս. Օգոստինոս կ'ըսէ, «բարի խղմմանքը Քրիստոսի պալատն է, Ս. Հոգիին Տաճարը, երջանկութեան դարխար եւ սուրբերուն հանգստութեան կայանը»: Իսկ Որոգինէն հայրապետ՝ խղմմանքը «Արդարութեան խորհրդարանը» կը կոչէ:

Հետեւաբար խղմի ձայնին հետեւիլ՝ Աստուծոյ խորհրդարանին արդար խորհուրդներուն հետեւիլ կը նշանակէ: Իբրեւ մարդ եւ իբրեւ համայնք, մեր երջանկութիւնը կը կայանայ մեր խղմմանքին համեմատ ապրելու մէջ: Խղմմանքը նախ մեզ կը խրատէ իբրեւ անկեղծ բարեկամ, իսկ եթէ իրեն չհնազանդիլք՝ յետոյ կը պատժէ մեզ իբրեւ արդար դատաւոր: Ծօրն Պէնքրօֆթ կ'ըսէ. «Խղմմանքը հոգիի հայելին է որ կը ցուցնէ մեզի մեր ապրած կեանքին սխալները այնպէս՝ ինչպէս որ եմ անոնք իրենց իսկութեանը մէջ»: Իսկ ուրիշ հեղինակ մը՝ Օկր, կ'ըսէ. «Բարի խղմմանքը երբեմն դրամի սիրոյն կը ծախուի, բայց բնաւ չի գնուիր դրամով»:

Ազատ ու դրամապաշտ առևտրական մը մի քանի դահեկան աւելի դրամ չահելու համար երբեք իր կեղծ ապրանքը իբրեւ իրական ապրանք կը ծախէ. ասով թէ և մի քիչ աւելի դրամ կը շահի, բայց իր խղմմանքը կ'արատաւորէ, և այդ արատը դրամով չի սրբուիր: Թովմաս Քէմբրի կ'ըսէ. «Երանելի է այն մարդը որ կը զգուշանայ այն ամէն բաներէն՝ որոնք կ'արատա-

ւորեն իր խղմմանքը»: Մեր խղմմանքը ամբիւ պահելու համար պէտք է որ միշտ զգոյշ ըլլանք և խոհեմութեամբ շարժինք:

Բ. — Խղմմանքին աղբնութիւնը խոհեմութեան հետ. — Հին ատեն յոյները մարդ մը խղմմանքը կը համարէին երբ ան կարող էր զանազանել խոհեմութիւնը անխոհեմութեանէ: Քանզի խոհեմը այն է որ կը զգուշանայ ամէն ատեն սխալ արարքներէ և կ'ապրի միշտ իր խղմի ձայնին անսալով: Իսկ անխոհեմը՝ ընդհակառակը, ողջմտութեան հրաժարած՝ սանձարձակ կեանքի մը կը հետևի, առանց նկատի առնելու իր խղմմանքին ազդարարութիւնը: Հոգով մէացի բանաստեղծ Ճիլլընը կ'ըսէ. «Աստուած բացակայ չէ այնտեղ՝ ուր խոհեմութիւնը կը բնակի»: Իսկ Վիքթոր Հիւկո կը յայտարարէ. «Կնկան մը լաւագոյն յսկութիւններն իսկ վնասակար են եթէ խոհեմութեամբ համեմուած չըլլան»:

Խոհեմութիւնը տեսակ մը բարոյական փափկանկատութիւն է, որ գիտէ ուղիղ խօսքը ուղիղ ատենին խօսիլ, կը զգուշանայ կոշտ արտայայտութիւններէ ու արարքներէ և գիտէ մանաւանդ լուրջ ժամանակը: Առանց ուրիշ բաներ չեն, բայց եթէ խղմմանք մարդու մը ապրելակերպի յատկութիւնները:

Խղմմանքը և խոհեմութիւնը իրարու հետ սերտ աղերս ունին: Ուր որ խոհեմութիւն կայ՝ հոն խղմմանքի ձայնը աւելի հեշտութեամբ կը լսուի, և ուր որ խղմմանքը կը թագաւորէ՝ հոն մարդիկ աւելի կը փարին խոհեմութեան: Խոհեմութիւնը ըսելով կը հասկնանք աստուածային իմաստութիւն, բարիք, ճշմարտութիւն և գեղեցիկին հանդէպ գնահատութիւն և ակնածանք: Հետեւաբար ով որ աստուածային իմաստութեան այս երկնային շնորհներովը օժտուած է, չի կրնար խղմմանքի հակառակ վարմունք ունենալ:

Էմըսոնը՝ խոհեմութիւնը «զգայարաններու առաքինութիւն» կը նկատէ: Իսկ Ծօն Միլթընի տեսութեամբ, «խոհեմութիւնը այն առաքինութիւնն է՝ որով կ'որոշենք տեղիւն, ժամանակին եւ զանազան պարագաներէն խօսիլ, եւ կամ ընել այն՝ ինչ որ պատշաճ է եւ վայելուչ»:

Խոհեմը իր խօսելիքին և ընելիքին վրայ կը խորհի, և իր ամէն մէկ բառը խօսել է և

մէջն մի արարքը կատարելէ առաջ լրջօրէն կը կշռէ, կը չափէ և ապա կ'արտայայտուի ու կը գործադրէ: Խոհեմը կը զգուշանայ բարկութենէ, կը քոտ արտայայտութիւններէ, վայրկեանական պոթկուսմներէ և կը վարուի մարդոց հետ քաղցրութեամբ, սիրով և քրիստոնէական չամեստութեամբ: Տակաւաս կ'ըսէ. «Խոհեմութեամբ աւելի գործ կ'ընանք արտադրել քան թէ ոլոժով»: Ոյժը երբեմն կը պարտուի, բայց խոհեմութիւնը միշտ յաղթանակ կը չահի:

Ըստ հրէից առակաբոսօսին, «խոհեմը իր գիտցածը չի յայտնէ, բայց յիմարեհուն սիրք յիմարութիւն կը հրատարակէ» (Առակ. ԺԲ. 23): «Միամիտ մարդը ամէն բանի կը հաւատայ (կը հետեւի), իսկ խոհեմը իր բայերը կը բնկէ» (Առակ. ԺԳ. 15): «Խոռագեք շարիքը կը տեսնէ եւ կը զգուշանայ, իսկ միամիտները յառաջ կ'անցնին ու կը վնասուին» (Առակ. ԻԲ. 3): «Տեղացին (խոհեմը) կը լռէ այն ատեն, կ'ըսէ Ամոփս մարգարէն, երբ ժամանակը չար է» (Ե. 13):

Ողձաժողով մարդ մը ասկէ տարբեր ապրելակերպի մը չի կրնար հետեւիլ: Եթէ մէկը խղճամբա է՝ խոհեմ է նաեւ, և եթէ խոհեմ է՝ խղճի հակառակ բաներէ կը զգուշանայ:

Դ. — Եթէ խղմեմներ Աստուծոյ ձայնն է, ինչու՞ մարդոց խղմեմները կը տարբերին իրարմէ: — Մարդոց խղմեմները իրարմէ կը տարբերին անոր համար որ իրարմէ տարբեր ընտանիքներու մէջ ծնած, տարբեր միջավայրի մէջ մեծցած, տարբեր դաստիարակութեան հետեւած ու տարբեր կրօններու ազդեցութեան ներքեւ իրենց ներշնչումները ստացած են:

Հետեւաբար մարդու մը խղճմտանքին վրայ մեծապէս կ'ազդեն իր ապրած ընտանիքի ընկերական ու բարոյական սովորութիւնները, միջավայրին ըմբռնումները, ստացած դաստիարակութեան իրեն տուած ապրելակերպի չափանիշները և իր պատկանած կրօնքէն և կամ յարանուանութենէն առած խելաշնորհ ու կրած տպաւորութիւնները:

Այս իսկ պատճառաւ, Հնդկաստանի մէջ ապրած Պուտտայականի մը խղճմտանքը կը տարբերի Եգիպտոսի մէջ ապրած Մահեմտականի մը խղճմտանքէն, Ամերիկայի մէջ ապրած Քրիստոնեայ հաւատացեալի մը

խղճմտանքը կը տարբերի Ափրիկէի մէջ ապրած մարդակեր հեթանոսի մը խղճմտանքէն:

Բայց պէտք չէ մտահան ընել որ այս տարբերութիւնները տեսակի տարբերութիւններ ըլլալէ աւելի աստիճանի տարբերութիւններ են: Ամէն մարդու մէջ ալ խղճմտանքը Աստուծոյ նոյն ձայնն է, բայց մարդիկ այս ձայնը կ'ըմբռնեն իրենց մտքի կարողութեան և ունեցած լոյսին աստիճանական չափովը: Ուստի կ'իսակիրթ ժողովուրդներուն խղճը վայրենի ժողովուրդներու խղճէն աւելի զգայուն է, իսկ քաղաքակիրթ ու ազնուացած ժողովուրդներուն խղճն ալ առաւել ևս զգայուն է քան կ'իսակիրթ ժողովուրդներու խղճը: Այն որ քիչ լոյս ունի, անոր համեմատ պիտի դատուի. բայց այն որ աւելի լուսաւորուած է, եթէ այդ լոյսին համեմատ չապրի՝ Աստուծոյ առջեւ աւելի ծանր դատապարտութեան պիտի ենթարկուի:

Մարդ ի բնէ հոգեւոր ընդունակութիւններով օժտուած էակ մըն է և Աստուծոյ պատկերը կը կրէ իր վրայ, անոր համար որ Աստուծոյ հոգիէն մասնիկ մը և կամ կայծ մը ունի իր մէջը: Եւ պատճառը այս է որ ան առգորուած է արդարութեան զգացումով՝ որուն խղճմտանք անունը կու տանք, և որ կ'ազնուանայ ու կը նրբանայ այնքան միայն՝ որքան անհատը ազնուանայ և զարգանայ հոգեւոր կեանքի մէջ:

Աստուած մարդերը կը դատէ իրենց այս խղճմտանքի լոյսի աստիճանին համեմատ: Խիղճը անգիր աւետարան մըն է: Հեթանոս մը, որ տեղեակ չէ քրիստոնէական կրօնի բարձր լոյսին, պիտի դատուի իր խղճի անգիր աւետարանին իրեն տուած լոյսովը: Հեթանոսաց առաքեալը այս մասին սապէս կ'արտայայտուի. «Էքրաքսները որոնք օրէնք չունին» երբ բնականաբար օրէնքի գործեր կը գործեն, օրէնք չունենալով՝ իրենց անձեռն օրէնքը բուն իրենք կ'ըլլան, որոնք օրէնքի գործը իրենց սրտին մէջ գրուած կը ցուցնեն իրենց խղմեմներին վկայութիւնովը եւ իրենց խոհեմութեամբ իրար յանդիմանելովը կամ իրաւունք տալովը, այն օրը երբ Աստուած մարդոց ծածուկ բաները պիտի դառն Թիսուս Քրիստոսի ձեռամբ իմ քաղաքը աւետարանին համեմատ» (Հռովմ. Բ. 15):

14-16)։ Աստուծոյ այս ահաւոր և արդար դատաստանին առջև դատապարտութենէ ազատ մնալու համար բարի խղճմանքով ապրիլ պէտք է մեր կեանքը։ Բարի խղճմանքը թանկագին զանձ մըն է Քրիստոնեայ հաւատացեալին համար։

Դ. — Խճչպէս կրնանք տեսնել այս բարի խղճմանքին. — Բարի խղճմանքի տիրանալու համար բարի Քրիստոնեայի մը կեանքը ապրիլ անհրաժեշտ է։ Երբայցեւոյ թուղթին հեղինակը կ'ըսէ. «Քրիստոսի արիւնը, որ յաւիտեական հոգիին ձեռքով Իր անձր անարատ պատարագ մատոյց Աստուծոյ, պիտի սրբէ ձեր խղճմանքը մեռած գործերէն, կենդանի Աստուծոյ պատկերը համար»։

Երբ Պողոս առաքեալ երուսաղէմի մէջ զինքը ամբաստանող քահանաներու և հրեաներու բազմութեան առջև հազարապետին հրամանաւ խօսելու արտօնուեցաւ, իր խօսքը սկսաւ այսպէս. «Մարդիկ եղբայրներ, ես բոլորովին բարի խղճմանքով կեանք վարեմ եմ Աստուծոյ առջև մինչեւ այսօր» (Գործք, ԻԴ. 1)։ Ապա երբ Պաղեստինի կեսարիա քաղաքը զրկուեցաւ, հոն՝ Փելլիքս կուսակալին առջև ալ նոյն ձեռքով արտայայտուեցաւ. «Ես այս բանին համար կը ջանամ, որ ամէն ասեմ բարի խղճմանք ունենամ Աստուծոյ եւ մարդոց առջև» (Գործք, ԻԴ. 16)։

Քրիստոնէութեան մեծ առաքեալին այս վկայութիւնը ցոյց կու տայ թէ ինք բարի խղճմանքի տիրացած մէկն էր։ Որովհետեւ քրիստոնէական բարի կեանք մը ունէր, անոր համար որ Դամասկոսի ճամբուն վրայ դարձի գալէն յետոյ Քրիստոսի թանկագին արիւնը սրբած էր իր խղճմանքը իր գործած մեղքերէն և զինքը դրած էր աստուածապաշտութեան շիտակ ճամբուն մէջ։ Ուրիշ խօսքով, Աստուծոյ Եկեղեցին հաւածող նախկին մեղաւոր Սողոմոն Բիսուս Քրիստոսի միջոցաւ սրտի նորոգութիւն ունեցող Պողոս առաքեալի փոխուած էր։ Երբ սիրտը կը նորոգուի, միաժամանակ կը նորոգուի նաև մարդուն խղճմանքը։

Կը պատմուի թէ մարդ մը մատանի մը ունէր, որուն մէջ ասեղ մը կար որ զինքը կը խայթէր ամէն անգամ որ սխալ արարքի մը մէջ զանուէր։ Օր մը, ձանձրացած ըլլալով այս խայթերէն, մատանին հանեց և անոր ասեղը կոտորեց։ Յետոյ սկսաւ ազատ համարձակ իր ուզած մեղքերը գործել, առանց որեւէ ցաւ զգալու։

Աշխարհի վրայ այսօր որքա՞ն մարդիկ կան՝ որոնք քրիստոնեայ անունի ներքին հեթանոսական մեղսալից կեանք մը կ'ապրին և բնաւ չեն զգացուիր ու չեն զգաստանար։ Որովհետեւ իրենց խղճին փափուկ ձայնը շարունակ լռեցնելով և միշտ անգոհնելով, բոլորովին թմրեցուցած են զայն ու այլևս խղճահարութիւն չեն զգար։ Բայց Աստուծոյ խօսքը կարող է այս թմրած խղճմանքները արթնցնել, եթէ իրենք դարձի գան, ապաշխարեն և անկեղծ զբոլուումով մը Բիսուս Քրիստոսի յանձնութիւն՝ որպէսզի Ան իր արիւնովը սրբէ զանոնք։ Ահա այն ատեն կ'ունենան բարի խղճմանք և աստուածահաճոյ բարի կեանք։

Դաւիթ երբ Տառնաբանեայի Երդ և 10րդ պատուիրանքներուն դէմ մէկ անգամէն մեղանչեց և Աստուծոյ առջև սոսկալի ու ծանր մեղքի մը մէջ ինկաւ, նախնի մարգարէի առաջնորդութեամբ զգաց իր գործած մեղքին ահաւորութիւնը ու խղճահարուեցաւ, և ուստի 50րդ (աշխարհաբարի մէջ 51րդ) սաղմոսը արտասանելով ապաշխարեց, որուն հետեանքով վերստացաւ Աստուծոյ իր խղճի հանգստութիւնը, մտքի անդորրութիւնն ու սրտի խաղաղութիւնը։

Պետրոս երբ երեք անգամ իր Տէրը ուրացաւ, անմիջապէս խղճի խայթ ունեցաւ, և դուրս ելլելով լացաւ զանապէս. ապա Տիրոջ թողութեան արժանանալով տիրացաւ իր խղճմանքի նախկին խաղաղութեան։

Պետրոսի նման մինչև հիմա որքա՞ն մեղաւորներ խղճահարութիւն ունենալով իրենց գործած մեղքին համար Քրիստոսի խաչին պատուանդանին առջև խոնարհելով Անոր թանկագին արեան միջոցաւ սրբուած ու ազատագրուած են իրենց մեղքերէն և վերստացած են իրենց բարի խղճմանքը։

Կեանքի մէջ ամենէն ծանր բանը մեղանչելով յանցաւոր խղճմանք կրելն է։ Պողոս առաքեալ սարկաւազներու յատկանիշները թուելու ատեն, ի միջի այլոց, կ'ըսէ. «Հապա հաւասքի խորհուրդը պահեն մաքուր խղճմանքով» (Ա. Տիմ., Գ. 9)։ Քրիստոնէական կրօնի հաւատքի խորհուրդը մաքուր խղճմանքով պահել ոչ միայն սարկաւազներու կամ եկեղեցականներու համար կարևոր է, այլ նաև անհրաժեշտ է բոլոր քրիստոնէաներուն համար։ Քանզի քրիստոնէական բարձր կեանքը հաւատքով ու մաքուր խղճմանքով միայն կարելի է ապրիլ։

Ֆրէզիո, Գալիմ.

ԴՐ. Ա. ՍՍՐԱՅԵԱՆ